

ІМЕНЕМ НАРОДУ

У процесі щодо конституційної скарги

пані А(...)

– уповноважений представник:

1. Адвокат [...] –
проти а) наказ Вищого окружного суду Нюрнберга (*Oberlandesgericht*) від 2 жовтня 2008 р. – 8 U 1300/08 –,
б) остаточне рішення Окружного суду Нюрнберга-Фюрта (*Landgericht*) від 26 травня 2008 р – 11 O 9725/07 –

Третя палата Першого сенату Федерального конституційного суду за участю суддів

Віце-президент Кіршгоф,

Масінг та

Баер

одноголосно постановили 17 липня 2013 р.:

1. Остаточне рішення Окружного суду Нюрнберга-Фюрта від 26 травня 2008 р. – 11 O 9725/07 – та наказу Вищого окружного суду Нюрнберга від 2 жовтня 2008 р. – 8 U 1300/08 – порушують основоположне право позивача, передбачене статтею 2, розділом 1 у поєднанні зі статтею 1, розділом 1 Основного закону (*Основний закон – GG*).

1. Рішення скасовано.

2. Питання передано до Окружного суду Нюрнберга-Фюрта.

2. Вільна держава Баварія повинна відшкодувати позивачу її витрати, пов'язані з процесом розгляду конституційної скарги.

3. Вартість питання щодо діяльності адвокатів у процесі розгляду конституційної скарги становить 25 000 євро (словами: двадцять п'ять тисяч євро).

Підстави:

I.

Конституційна скарга стосується захисту даних у приватному страховому праві. Її спрямовано проти вимог, які покладаються на застраховану особу і виникають за договорами страхування в контексті висновку про те, чи мав місце страховий випадок.

1. Позивач уклав договір про страхування на випадок професійної непрацездатності з відповідачем у первинному розгляді справи – компанією зі страхування життя. Основні умови договору включали, серед іншого, таке положення:

“§ 5 Зобов'язання співпраці, якого слід дотримуватись, якщо висуваються вимоги щодо страхових виплат.

(1) [...]

(3) Якщо страхувальник не спроможний здійснювати свою професійну діяльність, додатково подається: [...]

б) Детальний звіт лікарів, які наразі лікують чи лікували або обстежували застраховану особу щодо причини, початку, характеру, протікання та очікуваної тривалості стану, а також ступеня професійної непрацездатності або, у випадку втрати професійної працездатності через необхідність тривалого догляду, характер та обсяг необхідності тривалого догляду; [...]

(4) Крім того, ми можемо вимагати – але власним коштом – виконання додаткових медичних обстежень залученими нами лікарями, а також надання необхідної документації – у тому числі тієї, що стосується фінансових умов та будь-яких змін до них – і, зокрема, додаткової інформації та роз'яснень.

Страхувальник повинен дозволити лікарям, лікарням та іншим медичним закладам, а також будинкам для людей похилого віку та інвалідів, які надавали або забезпечуватимуть лікування або догляд за страхувальником, а також опікунам, іншим страховикам особи та органам влади, надати нам інформацією на вимогу”.

4

Позивач подав позов на страхове відшкодування відповідачем професійної непрацездатності, спричиненої депресією. Позивач викреслив попередньо надруковану заяву про звільнення від зобов'язань щодо конфіденційності у формі заявки відповідача, яка містила дозвіл на отримання відповідної інформації від широкого кола джерел, і підписав форму заявки лише на решту. Відповідач та позивач згодом неодноразово листувалися про звільнення від зобов'язань щодо конфіденційності. Позивач, через свого адвоката на той час, заявила, що готова погодитися з окремими пунктами звільнення від зобов'язань. Після цього відповідач надіслав їй зазначені нижче попередньо сформульовані заяви про звільнення її медичного страховика, двох лікарів та Німецький пенсійний фонд (*Deutsche Rentenversicherung Bund*) від відповідних зобов'язань щодо конфіденційності:

5

“У зв'язку з моєю заявою на одержання страхових виплат через професійну непрацездатність, я у ~~прямій формі~~ даю свою згоду [медичному страховику чи відповідному лікарю] повною мірою інформувати [відповідача], на підставі наявної документації, про мій стан здоров'я, періоди непрацездатності та надавати дані про лікування. [...]”

6

У заяві Німецького пенсійного фонду (*Deutsche Rentenversicherung Bund*) зазначено таке:

7

“У зв'язку з моєю заявою на одержання страхових виплат через професійну непрацездатність я у ~~прямій формі~~ надаю свій дозвіл Німецькому пенсійному фонду (*Deutsche Rentenversicherung Bund*) [...] повною мірою інформувати [відповідача] про мій стан здоров'я чи про моє професійне становище.

Я дозволяю зазначеній вище агенції соціального страхування, як це передбачено § 67 b Десятої книги Кодексу соціального права (*Sozialgesetzbuch – SGB X*), надати копії всіх існуючих медичних оцінок та звітів [відповідачу]. [...]” (виділення в оригіналі)

8

Відповідач вимагав від позивача сплатити 20 євро за кожен дозвіл на відшкодування додаткових витрат, пов'язаних з окремими дозволами (я не впевнений, а запропонувати кращий варіант не виходить). Він заявив, що заявка на страхові виплати буде оброблена після отримання дозволів та повної суми. Позивач подав запит на уточнення потрібної інформації. Відповідач не виконав цього запиту; він заявив, що заявка на отримання страхових виплат не може бути опрацьована далі,

доки не будуть отримані звільнення від зобов'язань щодо конфіденційності разом із заявленою сумою.

9

Позивач подав позов про нарахування щомісячних виплат за її страхуванням.

10

2. Окружний суд виніс рішення проти позивача. Суд визнав, що позивач винен у невиконанні розумної вимоги, згідно з якою їй належить надавати інформацію або забезпечити надання інформації стосовно медичної документації розгляданого страхового випадку, що є предметом розгляду. Отже, відповідач, на думку суду, не був зобов'язаний забезпечувати страхові виплати. Суд постановив, що позивач мав право не підписувати загальне звільнення від зобов'язань щодо конфіденційності за письмовою формою заяви на отримання виплат. Проте, після надсилання окремих дозвільних форм, стало зрозуміло, що відповідач вважав додаткову інформацію необхідною. Суд також стверджував, що навіть якщо зміст окремих дозволів було сформульовано занадто широко, позивач, тим не менше, повинен був забезпечити інтерес відповідача щодо інформації, яку вона сама визнала.

11

3. Вищий окружний суд відхилив апеляцію у постанові, оскарженій у цій конституційній скарзі. Він постановив, що Окружний суд вчинив правильно, не розглядаючи питання про те, чи зобов'язаний був позивач сплатити заявлену суму в рахунок витрат на опрацювання і видавати окремі дозволи без обмежень.

12

Суд постановив, що, надіславши проекти окремих дозволів, відповідач надав позивачу можливість збереження свого інформаційного самовизначення, водночас виконуючи свій обов'язок щодо співпраці. Він також заявив, що було б розумно очікувати, що позивач обмежить, з метою збереження свого права на страхові виплати, окремі дозволи, за висновку, що вони є надто широкими, наприклад, шляхом виключення слова "всесічно" або у часі, а потім підпише та поверне їх або здобуде документацію, зазначену в окремих дозволах, самостійно та надасть її респондентові у тому обсязі, який вважатиме прийнятним. В обох випадках відповідач був би зобов'язаний продовжувати перевірку страхових виплат навіть за наявності документів на цій обмеженій основі і не міг би просто посилатися на порушення обов'язку щодо співпраці. Суд вважає, що позивач не могла очікувати, що відповідач постійно надаватиме нові версії дозволів, оскільки вона сама не вказала на аспекти у запитуваних дозволах, які вважала надто широкими. Страховик не був зобов'язаний вказувати деталі у своєму запиті на інформацію – принаймні, оскільки страховик не знав, які документи доступні з різних джерел інформації.

13

4. У своїй конституційній скарзі позивач заявляє про порушення її права на інформаційне самовизначення за ст. 2(1) у поєднанні зі ст. 1(1) Основного закону (GG). Вона стверджує, що захист цього основоположного права підривається, якщо застрахована особа зобов'язана отримувати відповіді на питання страховика, невідомі страхувальнику. Як наслідок, застрахована особа підписує неконституційні дозволи, надані страховиком, щоб не втратити страхове покриття. Позивач стверджує, що право на всебічне звільнення від зобов'язань щодо конфіденційності є конституційним, лише якщо страхувальник, як мінімум, запропонував додатковий варіант, який детально описує спеціально запитувану інформацію, яку б зробило доступною звільнення від зобов'язань щодо конфіденційності. На думку позивача, чотири заяви, представлені відповідачем, були беззастережним звільненням від зобов'язання щодо конфіденційності, і позивач не мала можливості захистити себе.

14

5. Баварське державне міністерство юстиції та захисту прав споживачів утрималась від надання висновку. Відповідач стверджує, що конституційна скарга є необґрунтованою, оскільки вона надала позивачу можливість звільнити лише окремих адресатів від зобов'язання щодо конфіденційності. Додаткове обмеження на звільнення від зобов'язань щодо конфіденційності було неможливим, оскільки для того, щоб захиститись від позовних зловживань щодо страхових виплат, відповідач повинен перевірити, чи позивач була працездатною на час підписання договору і чи надала вона правдиві відповіді щодо свого стану здоров'я.

15

Палата приймає конституційну скаргу для винесення рішення та задовольняє її відповідно до першого речення § 93c(1) у поєднанні з § 93a(2), b) Закону про федеральний конституційний суд (*Bundesverfassungsgerichtsgesetz* – BVerfGG). Прийняття конституційної скарги є доречним для забезпечення основоположного права позивача, передбаченого ст. 2(1) у поєднанні зі ст. 1(1) Основного закону (GG). Конституційні питання щодо впливу приватного права на право на інформаційне самовизначення (див. Рішення Федерального конституційного суду, *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts* – BVerfGE 84, 192 і наступні) та конституційні вимоги щодо перегляду змісту контрактів (див. BVerfGE 81, 242 та наступні, 89, 214 та наступні, 103, 89 та наступні), які визначають результат цієї справи, вже було вирішено Федеральним конституційним судом. Прийнятна конституційна скарга є вочевидь обґрунтованою у значенні першого речення § 93c(1) BVerfGG.

16

1. Оскаржені рішення Окружного суду та Вищого окружного суду порушують загальне право позивача на свободу особистості, яке гарантується ст. 2(1) у поєднанні зі ст. 1(1) Основного закону (GG), у своєму прояві права на інформаційне самовизначення.

17

а) Згідно з приватним правом, основоположні права розкривають свій вплив як конституційні зобов'язання щодо цінностей через положення, що безпосередньо контролюють відповідну галузь права (див. BVerfGE 7, 198 <205 і 206>; 42, 143 <148>; 103, 89 <100>). Суди зобов'язані забезпечити цей конституційний захист, інтерпретуючи та застосовуючи загальне право і додатково визначаючи умови цього захисту в кожному окремому випадку. Федеральний конституційний суд може заперечити винесену судами оцінку та збалансованість конституційних прав одне щодо одного лише у випадку, якщо в оскарженому рішенні виявляються помилки в тлумаченні, які базуються на принципово невірному тлумаченні значення основоположного права (див. BVerfGE 18, 85 <93>; 42, 143 <148 і 149>; 54, 148 <151 і 152>; Рішення палат Федерального конституційного суду, *Kammerentscheidungen des Bundesverfassungsgerichts* – BVerfGK 9, 353 <357 і 358; встановлене прецедентне право).

18

б) Оскаржувані рішення потрібно переглянути щодо зобов'язання державної влади, що впливають зі ст. 2(1) у поєднанні зі ст. 1(1) Основного закону GG, щоб гарантувати, що особи можуть здійснювати своє право на інформаційне самовизначення щодо третіх осіб.

19

аа) Загальне право на особистість включає в себе право особи вирішувати питання про розголошення та використання своїх особистих даних – у цій справі, даних про стан здоров'я – нею самою (див. BVerfGE 65, 1 <43>; 84, 192 <194>). Як об'єктивна правова норма, це право також набуває законної сили в області приватного права і тим самим впливає на тлумачення та застосування положень приватного права (BVerfGE 84, 192 <194 та 195>). Якщо суд, вирішивши суперечку з приватного права, принципово не визнає захисний елемент загального права особистості, його судові рішення порушує основоположне право громадянина в його функції захисної норми (див. BVerfGE 84, 192 <195>).

20

Обов'язок щодо захисту, що впливає з права на інформаційне самовизначення, вимагає, щоб інформаційний самозахист фактично був доступним особі. Особа дійсно має право розголошувати дані іншим або укладати контракти на такі дії. Однак, якщо в договірних відносинах одна сторона настільки впливає на те, що де-факто може односторонньо визначати зміст договору, закон повинен забезпечувати основоположні права учасників таким чином, щоб оберігати самовизначення однієї сторони від її залежності у визначенні іншими (див. BVerfGE 103, 89 <100 і 101>; 114, 1 <34>; BVerfGK 9, 353 <358 і 359>).

21

bb) Основний закон не передбачає конкретного способу захисту інформаційного самовизначення. У Законі про реформування закону про договір страхування (*Gesetz zur Reform des Versicherungsvertragsrechts*) від 23 листопада 2007 р. (Газета федерального права, *Bundesgesetzblatt* – BGBl I, стор. 2631) законодавством передбачено захист інформаційного самовизначення застрахованих осіб відповідно до § 213 Закону про договір страхування

(*Versicherungsvertragsgesetz -VVG*). Відповідно до ст. 1(2) Вступного закону до Закону про договір страхування (*Einführungsgesetz zum Versicherungsvertragsgesetz – EGVVG*), цей порядок не застосовується, якщо заява на страхове відшкодування з'явилась – як у цій справі – до 31 грудня 2008 р. У цих випадках лише суди мають тлумачити закон та договір таким чином, щоб забезпечити ефективний захист інформаційного самовизначення. З цією метою вони повинні вивчити, яким чином зацікавленість страхувальника в ефективному інформаційному самозахисті може бути належним чином збалансована з інтересом страхової компанії щодо розкриття інформації, притаманної свободі договору, яка захищена ст. 12 Основного закону (GG).

22

У цьому контексті таке балансування вимагається, зокрема, стосовно питання про те, як обмежити інформацію, потрібну страховій компанії для оцінки своєї відповідальності за страховими виплатами. З одного боку, страхова компанія повинна мати можливість встановити, чи відбувся страховий випадок, а з іншого боку, передача персональних даних повинна обмежуватися лише абсолютно необхідним для цієї мети. Втім, страховик часто не має можливості заздалегідь вказати всю інформацію, яка може знадобитися для оцінки справи. Навіть якщо інформація, необхідна для вивчення, є обмеженою, потрібну інформацію частково може бути визначено тільки після того, як страховик отримав розуміння всіх потенційно актуальних джерел інформації і тим самим отримав ширшу інформацію. У такій ситуації конституційно необхідний рівень захисту не виконується, якщо суди трактують договір страхування таким чином, що страхувальник повинен надати всебічне звільнення від зобов'язань щодо конфіденційності, яке дає страховій компанії можливість отримати “відповідну інформацію” від неуточненої групи лікарів, лікарень, медичних страхових компаній, страхових компаній, агенцій соціального страхування, органів влади та роботодавців (див. BVerfGK 9, 353 <362 та ін.). Якщо, як у цій справі, немає чітких положень закону про інформаційний самозахист, можливо, доведеться шукати рішення через процесуальне право, щоб забезпечити ретельне балансування різних позицій з огляду на основоположні права. У цьому контексті допустимо визнати обов'язок щодо співпраці, який гарантує, що застрахована сторона та страховик в діалозі визначають, які дані є необхідними для опрацювання заяви на страхове відшкодування. Визначення вимог до цього діалогу та визначення його структури є одним із завдань цивільних судів.

23

с) Оскаржувані рішення не відповідають цим конституційним вимогам щодо захисту інформаційного самовизначення.

24

аа) На момент, коли позивач та відповідач уклали договір про страхування, між ними існувала диспропорція в переговорній позиції, яка не дозволила позивачу самостійно і на власний розсуд забезпечити свій інформаційний захист.

25

Отже, суди повинні були забезпечити ефективний захист інформаційного самовизначення. Принаймні, стосовно умов захисту даних, договірні умови страхових компаній фактично не підлягають обговоренню (BVerfGK 9, 353 <360>; порівн. – для страхування життя – BVerfGE 114, 73 <95>). Інформаційний самозахист або визнання того, що страховик не зобов'язаний здійснювати страхові виплати, не можуть бути використані як підстави для втрати права на виплату власниками страхових полісів професійної неієздатності. Працевлаштовані особи часто повинні передбачати можливість професійної непрацездатності, укладаючи відповідні договори страхування для забезпечення свого існування.

26

bb) Оскаржувані рішення не відповідають закріпленим конституційним вимогам щодо адекватного балансу між відповідними основоположними правами, тобто інтересом до інформаційного самозахисту, з одного боку, та зацікавленістю у розкритті інформації, яка властива свободі виконання професійної діяльності з іншого боку. Ці рішення не враховують інтереси позивача.

27

(1) Звільнення від зобов'язань щодо конфіденційності, передбачене заздалегідь сформульованими індивідуальними дозволами, також дозволило б відповідачу одержати широкий спектр чутливої інформації про позивача, яка виходить за межі того, що потрібно для

опрацювання страхового випадку. Це суттєво впливає на інтереси позивача, оскільки дані стосуються детальної інформації про стан її здоров'я та медичне лікування, а отже, інформації надзвичайно особистого характеру. Хоча в окремих дозволах йдеться про чотири джерела інформації, там не вказано, яка конкретна інформація потрібна відповідачу, щоб оцінити заяву на страхове відшкодування. Зазначені елементи інформації, такі як “стан здоров'я, періоди непрацездатності та дані про лікування”, формулюються дуже загально та навряд чи можуть призвести до обмеження обсягу інформації. Вони охоплюють практично всю інформацію, якою володіють вказані джерела інформації про позивача. Широкий спектр включених елементів інформації підкреслюється використанням слова “всебічно” у попередньо сформульованих звільненнях. Таким чином, формулювання окремих дозволів також включає інформацію, яка не актуальна для опрацювання заяви на страхове відшкодування. Наприклад, медичне страхування є джерелом, яке, як правило, володіє інформацією практично про будь-який візит до лікаря та кожного перебування в лікарні застрахованої особи, таким чином, майже всю інформацію про стан здоров'я та дані про лікування зафіксовано в одному цьому джерелі. Зрозуміло, що вони не потрібні в повному обсязі для опрацювання заяви на страхове відшкодування.

28

(2) Позивача не можна відсилати, як вважається належним в оскаржуваних рішеннях, до можливості самостійно змінювати попередньо підготовлені окремі дозволи або представляти необхідні документи за власною ініціативою. Хоча суди, які розглядали справу, таким чином надали позивачу можливість співпраці, вони одночасно накладають на неї тягар розуміння інтересів іншої сторони, а у випадку, якщо подані документи або змінені дозволи виявляться неадекватними, вони неприйнятно накладають на неї ризик втрати права на страхові виплати. Це не є належним способом забезпечення інформаційного самозахисту позивача в діалозі зі страховою компанією. Той факт, що позивач був представлений адвокатом ще до судового провадження, не має значення в цьому контексті, оскільки навіть доступ до юридичної консультації не усуває ризик, на який наражається позивач.

29

(3) Намагаючись збалансувати протилежні позиції щодо основоположних прав, оскаржувані рішення не враховують того факту, що якби від відповідача додатково вимагали обмежити запитувані окремі дозволи, це могло б суттєво слугувати захисту позивача, але не обов'язково наклало б непропорційний тягар на відповідача. Справді, обсяг окремих дозволів не може бути апіорі обмежений інформацією, яка має відношення до розгляду заяви на страхові виплати, оскільки страховик не знає заздалегідь, що ця інформація може означати. Однак можна було врахувати, що інформація, яка охоплюється окремими дозволами, спочатку може бути обмежена меншим обсягом та менш особистою інформацією, достатньою для визначення того, яка інформація насправді актуальна для розгляду заяви на страхові виплати. Таким чином, навіть грубе уточнення інформації могло б обмежити суттєвий обсяг надмірної інформації, наданої окремими дозволами, і таким чином належно врахувати право позивача на інформаційне самовизначення. Таке уточнення елементів інформації лише мінімально зменшило б процедурну ефективність. З огляду на обсяг документації, що зберігається Фондом медичного страхування позивача та Німецьким пенсійним фондом (*Deutsche Rentenversicherung Bund*), у будь-якому випадку існує ймовірність того, що респонденту довелося б точніше сформулювати інформаційний предмет у запиті до цих суб'єктів, ніж в окремих дозволах.

30

2. Оскарження рішень ґрунтується на порушенні Конституції. Не можна виключати, що суди прийняли б інше рішення, якби вони належним чином врахували загальне право особистості, гарантоване ст. 2(1) у поєднанні зі ст. 1(1) Основного закону (GG), у його прояві права на інформаційне самовизначення, інтерпретуючи та застосовуючи положення приватного права, які були визначальними для суперечки.

31

3. Тому слід визнати конституційну скаргу та оголосити про порушення основоположних прав (перше речення § 95(1), 1 BVerfGG). Оскаржувані рішення скасовуються (§ 95(2) BVerfGG), а питання передається до Окружного суду.

32

4. Вільна держава Баварія повинна відшкодувати позивачу відповідні витрати, яких вона зазнала у процесі розгляду конституційної скарги згідно з § 34a(2) BVerfGG.

33

5. Вартість позову щодо діяльності адвоката у процесі конституційної скарги встановлюється на підставі другого речення § 37(2) у поєднанні з § 14(1) Закону про компенсацію адвокатам (*Rechtsanwaltsvergütungsgesetz – RVG*) (див. BVerfGE 79, 365 <366 і далі>).

Кіршгоф

Масінг

Баер